

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie (2016): *Osvojování jazyka dítětem*. Praha: Karolinum. 90 s. ISBN 978-80-246-3341-1

Daniela Slančová

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
daniela.slancova@unipo.sk

Slovenskej lingvistickej verejnosti je meno Lucie Saicovej Římalovej veľmi dobre známe z mnohých časopiseckých aj monografických prác so širokým záberom odborného záujmu. Jej prvou monografickou publikáciou bola originálna analýza korešpondencie Boženy Němcovej: *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové* (2005). Paralelne sa autorka venovala kognitívnej lingvistike; je spoluautorkou kolektívnej monografie *Co na srdci, to na jazyku* (2005) a autorkou monografie *Vybraná slovesa pohybu v češtině. Studie z kognitivní lingvistiky* (2010). V posledných rokoch sa intenzívne venuje výskumu detskej reči, čoho dôkazom je predovšetkým monografia *Když začínáme mluvit ... Lingvistický pohled na rané projevy česky hovořícího dítěte* (2013). Tejto problematike je venovaná aj recenzovaná publikácia *Osvojování jazyka dítětem*. Útla knižka s rozsahom 90 strán, ktorej účelom je slúžiť ako učebný text pre študentov bohemistických odborov na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe, je, tak ako autorka predpokladá v úvode, zároveň užitočným úvodom do štúdia problematiky osvojovania jazyka aj pre širšie publikum. V tom nadväzuje na rozsiahlejšiu a viac popularizačne písanú prehľadovú publikáciu Jana Průchu *Dětská řeč a komunikace. Poznatky vývojové psycholingvistiky* (2011).

Pri útlom rozsahu a množstve zmieňovanej problematiky majú jednotlivé kapitoly nevyhnutne podobu encyklopedických hesiel (priemerná dĺžka kapitoly je približne päť strán) s bohatým súborom literatúry, na ktorú sa odkazuje priamo v texte a na konci každej kapitoly s návodom na ďalšie štúdium problematiky. Orientačnú funkciu spĺňa aj prehľad bibliografických odkazov, ktorých je vyše dvesto; celkovo tvorí bibliografická časť viac ako desatinu celého rozsahu publikácie. Takáto koncepcia vedie nevyhnutne k zhŕňovaniu, enumerácii a niekedy aj k zjednodušovaniu prezentovaných údajov, napriek tomu sa uvádzaná problematika podáva nie izolovane, ale vo vzájomných súvislostiach, čo spolu s rozhlľadom autorky a prístupnosťou jej štýlu uľahčuje vnímanie textu aj pochopenie celej zložitej problematiky.

Knižka sa člení do troch častí: (I) *Základní východiska*;¹ (II) *Osvojování komunikačních prostředků různých typů: hlavní problémy a teoretické přístupy*; (III) *Průběh osvojování jazyka dítětem*. V prvej časti je štúdium osvojovania jazyka (so synonymami osvojovanie reči, akvizícia, vývoj (v slovenčine sa skôr používa terminologické pomenovanie vývin, ontogenéza) predstavené ako samostatný vedný odbor, postavený na interdisciplinárnych základoch. Autorka pripomína, že jej pohľad je viac-menej zúžený na lingvistickú perspektívu s dôrazom na situáciu osvojovania češtiny ako prvého jazyka. Z tohto uhla podáva prehľad vybraných typov výskumov a ich predstaviteľov; z českých prác sa zmieňuje o zakladateľských prácach Františka Čádu, Romana Jakobsona, Karla Ohnesorga, Jarmily Pačesovej aj niektorých súčasných autorov. Históriu výskumu osvojovania češtiny charakterizuje ako „pretržitou“.

Postupne predstavuje základné prístupy aplikované na skúmanie vývinu detskej reči zhruba od polovice 20. storočia a ich hlavných predstaviteľov. Ide najmä o behaviorálne,

¹ Názvy kapitol ponechávam v pôvodnom jazyku.

nativistické, kognitívne, sociálno-interakčné, sociopragmatické prístupy, prípadne tie, ktoré sa pokúšajú o integráciu viacerých náhľadov. Z množstva často protichodne nastavených teoretických východísk tradične dáva do popredia na jednej strane nativistický prístup, ktorý kladie dôraz na vrodené predpoklady jazyka, a konštruktivistický prístup, podľa ktorého hlavným procesom pri osvojovaní jazyka je hľadanie, „konštruovanie“ javov a štruktúr na základe jazykových prejavov, s ktorými sa dieťa vo svojom okolí stretáva. Konštruktivistické prístupy teda zdôrazňujú vplyv prostredia na osvojenie jazyka. Na tieto informácie nadväzuje kapitola o rôznorodých metódach výskumu osvojovania jazyka. Pestrosť uplatňovaných metód je daná viacerými faktormi: povahou skúmaných javov aj teoretickými východiskami uplatňovanými pri výskume. Autorka pripomína, že „[r]ôzne metódy pritom môžu viesť i k dosť rozdielnym, někdy až protikladným výsledkům“ (s. 24). Uvádza zaujímavý príklad štúdie, ktorá ukazuje, že výskumy používania určitých a neurčitých determinátorov (členov) v angličtine, založené na analýze prirodzenej komunikácie detí, a výskum, ktorý využil experimentálne postupy, viedli v podstate k protikladným výsledkom (s. 24).

Osvojovanie jazyka je ovplyvňované rôznorodými faktormi s premenlivým vplyvom na tento proces a s existenciou nevyhnutných individuálnych odchýlok od základnej vývinovej trajektórie. Posledná kapitola prvej časti sa venuje práve týmto faktorom. Dôraz sa kladie na rečové okolie dieťaťa (input) s rozličnými stratégiami uplatňovanými v komunikácii dospelých a detí a s rečou orientovanou na dieťa ako osobitným komunikačným registrom.

Druhá časť publikácie je venovaná osvojovaniu jazyka podľa charakteru komunikačných prostriedkov, ktoré si dieťa osvojuje. Čitateľ postupne získava základnú orientáciu v názoroch na osvojovanie neverbálnych prostriedkov, zvukovej stránky jazyka, morfológie, syntaxe, slovnej zásoby, sémantiky a pragmatiky. Posledná kapitola (*Osvojování pragmatické stránky jazyka*) poukazuje na ústredné body záujmu tejto časti výskumu osvojovania jazyka – pragmatické funkcie detskej výpovede, vývin dialogického správania a naratíva. Upozorňuje na to, že naratívum (*narace*) má pri skúmaní osvojovania jazyka širší význam, než je jeho zvyčajné chápanie (ako druhu textovej stratégie, slohového postupu), hoci charakteristiku „[z]ahrnuje nejen různé podoby „vyprávění“, ale v podstatě všechny delší komunikáty“ by bolo možné podľa môjho názoru spresniť v tom zmysle, že detské naratíva ako objekty výskumného záujmu predstavujú textové štruktúry realizujúce sa s rozličným stupňom koherentnosti, vnútornej súdržnosti, ktorých miera a charakter sú odrazom (aj) kognitívneho vývinu dieťaťa.

Tretia časť publikácie si všíma periodizáciu vývinu dieťaťa, špecifické prípady osvojovania jazyka a napokon odchýlky od normálneho osvojovania jazyka. Pri periodizácii sa poukazuje na dvojaký prístup: taký, ktorý zdôrazňuje skôr štadiálnosť vývinu, a taký, ktorý preferuje jeho kontinuálnosť. Z rozličných možných prístupov (spomína sa V. Příhoda, M. A. K. Halliday, V. Lechta) si autorka vyberá vlastnú periodizáciu a jednotlivé vymedzené obdobia (prenatálne obdobie; po narodení; dojčenské obdobie (*kojenecké*); batola; predškolač; školač) krátko charakterizuje. Poukazuje aj na to, že osvojovanie jazyka je podľa názoru viacerých bádateľov celoživotný proces; napr. R. Owens charakterizuje tento proces ako rozvoj pragmatických a interakčných zručností a nárast efektivity a flexibility, pričom v starobe môže dôjsť k poklesu niektorých zručností a vzrastá riziko porúch a chorôb, ktoré majú vplyv na jazykové a komunikačné zručnosti. V rámci špecifických prípadov osvojovania jazyka sa autorka zmieňuje o bilingvizme (multilingvizme), osvojovaní znakového jazyka a o výskume jazyka dvojčiat. Narušená komunikačná schopnosť, jazykové poruchy a tzv. špecifické poruchy učenia, ktoré sú predmetom poslednej kapitoly, sa radia pod samostatný odbor skúmania osvojovania jazyka. V zahraničí je to najčastejšie klinická lingvistika, v českom a slovenskom kontexte logopédia, resp. štúdium narušenej komunikačnej schopnosti.

Knižka *Osvojování jazyka dítětem* je dobrým prostriedkom prvého dotyku s vybranou problematikou osvojovania jazyka dieťaťom a orientátorom v nej. Možno ju chápať aj ako komplexnejší doplnok príslušných hesiel *Nového encyklopedického slovníka češtiny* (2017). Názorne poukazuje na zložitosť problematiky a pestrosť prístupov k jej skúmaniu. A hoci sa explicitne zameriava na českú jazykovú situáciu a osvojovanie češtiny ako prvého jazyka, je potešiteľné, že v odkazoch na iné jazyky a v odkazoch na literatúru sa vo všetkých kapitolách výrazným spôsobom uplatňujú výsledky výskumu osvojovania slovenčiny ako prvého jazyka, z ktorých mnohé vznikli práve na prešovskej pôde.

Literatúra:

- KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (2017): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. [Cit. 2017-14-04.] Dostupné aj na internete: <<https://www.czechency.org/slovník>>
- PRŮCHA, J. (2011): *Dětská řeč a komunikace. Poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. (2005): *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. (2010): *Vybraná slovesa pohybu v češtině. Studie z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. (2013): *Když začínáme mluvit ... Lingvistický pohled na rané projevy česky hovořícího dítěte*. Praha: Karolinum.
- VANKOVÁ, I. – NEBESKÁ, I. – SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. – ŠLÉDROVÁ, J. (2005): *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Karolinum.